Geleneğin Israrı: Kurdî Legal Siyasetin Sistematik Tasfiyesi ve Dokunulmazlıklar

written by Tuncay Şur | 24 Haziran 2016

"Size Barışı Getiremediğim İçin Üzgünüm, Özür Diliyorum"

Orhan Doğan, 24 Haziran 2007 Bazîd (Doğubayazıt)

Kürtlerin müstakil partiler vasıtasıyla Türk meclisinde temsil edildiği tarih aslına bakılırsa 2007 gibi çok geç bir tarihtir. Kastım şu ki DTP mecliste grup kuracak yeterlilikte milletvekiline ulaşmış ilk partiydi. Ancak Kürtlerin müstakil bir Kurdî parti vasıtasıyla meclisteki mevcudiyetlerinin 1990 tarihine tekabül etmektedir. Fakat bahsedilen tarihten önce de Kürt etno-politik taleplerini Türk meclisine taşıyan Kurdî vekillerin mecliste bulunduklarını not etmek gerekir. Bu durumun en belirgin örneklerinden biri 1987 seçimlerinde Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) listelerinden meclise giren Kurdî vekillerdir. SHP listelerinden meclise giren Kurdî vekillerin tasfiyesi, Yeni Demokratik Oluşum'un ve nihayete HEP'in teşekkülünü beraberinde getirmişti. Bu yazıda, HEP'in halefi olarak (ÖZEP ve ÖZDEP girişimlerinden sonra) Demokrasi Partisi'nin (DEP) bir yıl bir ay kadar kısa siyasi hayatının özeti ve bu kısa siyasi mevcudiyetin en önemli momentlerinden birini teşkil eden meclisten atılma süreci ile Kurdî legal siyasetin meclisten atılmasından 22 yıl sonra yeniden tebarüz eden Kurdî legal siyasetin sistem dışına atılması geleneğinin Halkların Demokratik Partisi (HDP) üzerinden nevzuhur eden ısrarı tartışılacaktır.

HEP kapatılması Kurd'î siyasi partilerin sonunu getirmedi, birçoğunun kaderi kapatılmak olsa da

yeni Kurdî partilerin kurulması gecikmedi. HEP'in halefi olarak 7 Mayıs 1993'te DEP kuruldu. DEP'in program ve tüzüğü HEP'ten çok farklı değildi hatta neredeyse aynı program ve tüzüğe sahiptiler. DEP'in programında "devletin ve toplumun demokratikleştirilmesi" talebi ve Kürt meselesinin demokratik, barışçıl yollardan hal yoluna konulması öne çıkan vurgulardı (DEP Program). DEP Kürt taleplerinin barışçıl yollardan dile getirilmesi ve Kürt meselesinin demokratik hakların tanınması muhtevasında ele alma gayretindeydi. Kürt meselesinin demokratik yollardan çözüme kavuşturulması hususunda siyasi bir parti olarak "devletle masaya oturmak" gibi bir misyon yüklemişti. İlaveten DEP de tıpkı selefi olan HEP gibi kendisini "Türkiye partisi olmak" üzere programlamıştı (Ölmez, 1995:273-274).

DEP'in 27 Haziran 1993 tarihinde ilk olağan kongresinde bir konuşma yapan Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak, "DEP'in Edirne'den Şırnak'a, Karadeniz'e kadar tüm emekçi kesimleri devrimci bir eylemlilikle kucaklaması gerektiğini" ifade ederek amaçlananın kesinlikle enik ya da bölgesel bir parti oluşumu olmadığını vurgulamaya çalışmıştı (Ölmez, 1995:276). Çünkü Alınak'a göre, DEP'in öncülü olan HEP "Türk halkına" ulaşma konusunda oldukça istekli ve ısrarcıydı. Dolayısıyla kurulacak olan DEP bu eğilimi güçlendirebilir ve hayata geçirebilirdi (Alınak, 1996: 67). DEP'in "Türkiye partisi olma", Kürt meselesinin demokratik usuller ile çözüme kavuşması konusundaki ısrarcı niyet beyanı ve genel olarak Türkiye'nin demokratikleşmesi hususundaki ısrarı baskın olsa da 1993 senesinin Mart ayında PKK lideri Öcalan'ın ilan ettiği ve uzattığı tek taraflı ateşkes sona ermiş ve PKK gerillaları ile TSK güçleri arasındaki çatışmalar şiddetlenmişti. Çatışmaların yeniden ve daha yüksek bir dozda başlaması DEP'in barış, demokrasi ve "Türkiyeli" olma söylemini zora soktu. Bu doğrultuda DEP, Ağustos 1993'te "topyekun savaşa karşı topyekun barış" kampanyası düzenledi. Demokrasi Partisinin Barış Çağrısıdır, ismini taşıyan bildiride:

"Barışı kalıcılaştırmak için; Devlet, Kürtlerin her düzeyde seçilmiş meşru yetkilileriyle görüşmelerin yolunu açmalıdır. Türkiye'nin sosyolojik gerçekliğine bağlı olarak Kürt kimliği tanınmalı ve anayasal garanti altına alınmalıdır. Kürtlerin kendi kültürlerini yaşatıp geliştirebilmeleri için anadilde eğitimin, yayın faaliyetlerinin önündeki engeller kaldırılmalıdır. Bölgede uygulanan OHAL uygulamasına son verilmeli ve bu bağlamda köy koruculuğu, özel tim ve kontrgerilla faaliyetleri sonlandırılmalıdır. Adil bir seçim yasası çıkarılmalı ve her türlü düşüncenin özgürce savunulması ve örgütlenmesi sağlanmalıdır. Savaştan hasar gören insanların zararları tanzim edilmelidir…" (Ölmez, 1995: 282-283).

DEP'in barış ve demokratik çözüm talepleri evrensel demokratik talepler olarak okunabilir. DEP'in barış kampanyası Dünya Barış Günü olan 1 Eylül'e kadar devam edecek ve 1 Eylül'de Adana'da yapılacak olan bir mitingle son bulacaktı.[2]

DEP Dokunulmazlıklarının Kaldırılmasına Giden Süreç

1 Eylül 1993 tarihinde TBMM'nin yeni yasama yılı açılış konuşmasında dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, PKK ile TSK arasında yaşanan çatışmalara dikkat çekmek amacıyla uzun bir konuşma yaptı. Bolkan'ın dönemin tanıklarından aktardığına göre, Demirel konuşmasının ilgili bölümünde DEP'lilerin oturdukları sıralara yönelerek:

"Ülkenin bütün insanlarını, siyasi partilerini, demokratik kurumlarını Türkiye'nin her köşesinde bugün de yarın da öbür gün de kalıcı bir huzuru, beraberce sağlamaya çağırıyorum. Burada açıkça ilan ediyorum ki kim bu kan dökenlere destek oluyor veya onlara sempati duyuyorsa Çatak'ın Sündüz Yaylası'nda, Bitlis'in Zeytindalı köyünde, Erzincan'ın Başbağları'nda, Elazığ'ın Yoncabayırı'nda şehit edilen çocuklarımızın, kadınlarımızın, vatandaşlarımızın ve basılan karakollarda şehit edilen asker ve polisimizin katilidir" (Akt, Bolkan, 2005: 95).

Dönemin DEP Milletvekili Hatip Dicle, Demirel'in bu konuşması ile "kendilerini katil olarak"

suçladığını ve meclisteki diğer partilerin de (CHP, MHP, BBP, DSP) DEP'i hedef tahtasına koyan bu konuşmayı alkışlarla karşıladığını ifade ederek, Demirel'in konuşmasının ardından DEP'e yönelik saldırıların bir parçası olduğunu aktarmaktadır (Bolkan, 2005: 95). Bu konuşmanın mecliste Cumhurbaşkanı tarafından yapıldığı günden bir gün sonra, 2 Eylül'de, Batman'da DEP Genel Başkan Yardımcısı Nesim Kılıç'ın kardeşi Habip Kılıç uğradığı bir silahlı saldırı sonucunda yaşamını yitirdi. Batman'da işlenen bu cinayeti soruşturmak üzere DEP Genel Merkezi Ankara'dan dokuz kişilik bir heyet görevlendirerek Batman'a gönderdi. Heyet Diyarbakır havalimanına iner inmez, DEP merkezince görevlendirilen ve DEP Genel Başkan Yardımcısı olan Nesim Kılıç polisler tarafından gözaltına alındı. Kalan heyet 4 Eylül günü Batman'da incelemelerine devam ederken DEP heyetine yönelik silahlı saldırı gerçekleştirildi ve Mardin Milletvekili Mehmet Sincar ile il yönetim kurulu üyesi Metin Özdemir yaşamını yitirdi. Saldırıda DEP Batman Milletvekili Nizamenttin Toğuç ile beraberinde iki kişi de yaralandı.

DEP'liler saldırıdan devleti sorumlu tuttular, Nizamettin Toğuç, Hatip Dicle ve Leyla Zana gibi isimler Cumhurbaşkanı'nın DEP'lileri meclis açılış konuşmasında hedef haline getirdiğini ve bu saldırıların da bunun bir sonucu olduğunu ileri sürdüler (Ölmez, 1995:291, Demir, 2005:262). Konuyla ilgili olarak Başbakan Tansu Çiller'i telefonla aradığını belirten DEP Milletvekili Mahmut Alınak; Başbakan Çiller'den, Batman'da gerçekleştirilen bir silahlı saldırı sonucunda DEP milletvekillerinin öldüğü haberi ve ölü sayısı ile ilgili olarak bilgi istediğini ancak Çiller'in kendisine "İçişleri Bakanımız günlük olaylarla ilgili bilgileri rapor halinde akşam bana aktarıyor…" dediğini aktarıyor (Alınak, 1996: 95). Mehmet Sincar'in öldürülmesi hadisesi saat 18.00 sularında gerçekleşmiş ve fakat saat 20.20'de Başbakan'la görüşen Alınak'ın aktardığına göre, geçen zaman aralığında Tansu Çiller'in olaydan haberi yoktu. Cinayetin ardından devlet ve hükümet yetkilileri yaptıkları çelişkili açıklamalarla cinayeti kınadılar. Örneğin Devlet Bakanı Mehmet Gölhan cinayetle ilgili olarak "iç hesaplaşma" ,"Ermenistan" ve "Hizbullah örgütü" göndermelerinde bulunmuştu. Gölhan'a paralel bir açıklamayı da Hükümet Sözcüsü Yıldırım Aktuna dile getirdi. Aktuna'ya göre, "olayda Ermenistan ve PKK işbirliği" vardı. İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu ise Sabah gazetesine yaptığı açıklamada, cinayetin "bölgede gerginliği tırmandırmak amacı ile PKK tarafından" işlendiğini söylüyordu (Bolkan, 2005:114-115,Ölmez, 1995: 291).[3]

6 Eylül 1993 tarihinde Hükümet Sözcüsü Yıldırım Aktuna cinayetin Hizbullah örgütü tarafından gerçekleştirildiğini ve saldırıyı gerçekleştirilenlerin yakalandığını duyurdu. Hükümet yetkilileri yaptıkları açıklamalarla cinayeti birkaç gün içinde aydınlığa kavuşturduklarını iddia etseler de DEP'liler cinayetin üstünün örtüldüğünü çünkü zanlıların devlete bağlı kontrgerilla olduklarını düşünüyorlardı.[4] 4 Eylül günü gündüz saatlerinde Batman'da Sokak ortasında bir milletvekilinin silahlı saldırı sonucu öldürülmesini devletin resmi haber ajansı olan Anadolu Ajansı ancak bir buçuk saat sonra haber olarak geçti. Benzer şekilde devletin resmi televizyonu olan TRT olayı akşam haberlerinin 23. dakikasında aktardı. Yazlı basında ise yaşanan olay spekülatif bir dille gündemleştirildi. Hürriyet gazetesi, olaydan bir sonraki gün Mehmet Sincar cinayetini "Kanlı Tahrik" başlığı ile duyururken, Sabah gazetesi "Karanlık Oyun" başlığını tercih etmişti (Akt, Bolkan, 2005: 117). Yazılı ve görsel basının Mehmet Sincar cinayetine yaklaşımının duyarsız ve resmi makamlarca yapılan açıklamalarla paralellik göstermesi dikkat çekicidir.

Mehmet Sincar'ın öldürülmesinin ardından cenaze töreni tartışmaları başladı. Batmandaki silahlı saldırı sonucu Sincar'la birlikte yaşamını yitiren Metin Özdemir'in cenazesi devlet yetkilileri tarafından gece gizlice gömülmüştü. Bolkan'a göre Mehmet Sincar için de aynı yönteme tevessül edilmesine karşın Sincar'ın babası buna karşı çıktı.[5] Mehmet Sincar'ın cenazesi 5 Eylül günü Ankara'ya getirildi. Havalimanında cenazeyi karşılamak adına devlet ve hükümet yetkililerinden sadece Meclis Geçici Başkanı Yıldırım Avcı vardı. Cenaze Ankara'ya ulaşınca DEP'liler arasında "nasıl bir cenaze töreni" tartışmaları başladı. Tartışmalar Sincar için mecliste bir tören yapılıp yapılmayacağı üzerinde yoğunlaşmıştı. DEP'lilerin bir kısmı mecliste bir tören yapılmasını içerisinde

bulundukları mağduriyetin kamuoyuna aktarımı ve törenin mecliste yapılmasından mütevellit olası bir polis müdahalesinin zorlaşacağı gibi gerekçelerle savunuyorlardı (Demir, 2005:265). Sincar için mecliste bir tören yapılıp yapılmayacağına ilişkin olarak DEP'ten henüz bir açıklama gelmeden, Meclis Başkanvekili Yıldırım Avcı, tabuta Türk Bayrağı sarılmasının gerektiğini ve başka bir seçeneğin ise düşünülemeyeceğini vurgulayan bir açıklama yaptı (Akt,Bolkan, 2005: 127)[6]. Son tahlilde DEP, Genel Başkan Yaşar Kaya tarafından kamuoyuna yaptığı açıklama ile mecliste bir törenin yapılmayacağını duyurdu.[7].DEP'in kararı, Milletvekili Mehmet Sincar'ın Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi morgunda bekletilen na'şını alıp iki gün boyunca DEP Genel Merkezi'nde katafalkta ziyaretçilere açtıktan sonra bir törenle defnetmekti. Ancak cenaze verilmedi ve gerekçe olarak, "cenazenin 24 saatten fazla katafalkta bekletilmesinin sıhhi yönden sakıncalı olacağı" Ankara Valiliği'nce beyan edildi (Ölmez, 1996: 298).

DEP Mardin Milletvekili Mehmet Sincar'ın öldürülmesi ile birlikte, 1990'da HEP'in kurulmasından 1993 tarihine kadar geçen süre zarfında öldürülen Kurdî siyasetçilerin sayısı 54'e ulaşmıştı. DEP parti yöneticilerine Sincar'ın cenazesi verilmemişti ancak yine de DEP'liler Ankara Necatibey'deki Genel Merkez önünde bir tören düzenleme kararı aldılar. Bu törenin düzenlenmesi de polis tarafından engellendi. Mehmet Sincar'ın cenazesi devlet yetkilileri tarafından Sincar'ın memleketi olan Mardin Kızıltepe'ye götürüldü ve sekiz kişinin katıldığı bir cenaze namazı eşliğinde defnedildi (Ölmez, 1996: 3001)[8]. Mehmet Sincar cinayetinin aydınlatılması hususunda yeterli çaba harcanmamakla birlikte, sürekli olarak değişen failler ve bu doğrultuda yeni yargılamalarla birlikte eski faillerin tahliyeleri ile devam eden belirsiz bir süreç yaşandı. 30 Eylül 1993'te Mehmet Sincar cinayeti soruşturması kapsamında gözaltında bulunan zanlılardan 15'i serbest bırakıldı. Tutuklanan beş kişiden ikisi de daha sonra serbest bırakıldı. Mehmet Sincar'ın avukatı, Mehmet Sincar dosyasının 2001 yılında İstanbul'da yapılan Hizbullah operasyonları kapsamında yeniden açıldığını ve Hizbullah operasyonu kapsamında gözaltına alınan bazı isimlerin Mehmet Sincar cinayetine karıştığı gerekçesi ile tutuklandığını aktarmaktadır (Bolkan 2005: 186). Mehmet Sincar'ın avukatları tarafından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AHİM) açılan dava çeşitli aksaklıklar nedeni ile düştü ve Sincar davası ile ilgili en son gelişme 30 Mayıs 2013 tarihinde yaşandı. Diyarbakır 6.Ağır Ceza Mahkemesi Mehmet Sincar'ı öldürmek suçlaması ile Hizbullah üyesi Cihan Yıldız'a ömür boyu hapis cezası verdi (Radikal, 30 Mayıs 2013).

DEP Milletvekili Mehmet Sincar'ın cenazesinin devletin resmi yetkililerince defnedilmesinden bir hafta sonra, Sincar'ın Kızıltepe'deki taziye evine bombalı saldırı düzenlendi. Saldırının düzenlendiği anda taziye evinde DEP Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana da vardı. Bu saldırı, hedefteki ismin Leyla Zana olduğu yönünde yorumlandı. Leyla Zana yaşanan saldırı ile ilgili Özgür Gündem gazetesine verdiği mülakatta, Sincar'ın ailesine taziye ziyareti için kendisi ile birlikte Ahmet Türk, Mahmut Kılıç, Selim Sadak ve Ali Yiğit'le birlikte beş milletvekilinin gittiğini ve fakat milletvekillerinin üç ayrı evde konakladıklarını aktarıyor (Ak, Bolkan, 2005: 169). Leyla Zana'nın beyanatı bağlamında yaşanan saldırı düşünüldüğünde, saldırının Leyla Zana'yı hedef olarak seçtiği iddiası kuvvetlenmektedir. Devletin yasal olanakları kullanarak DEP üzerinde kurduğu baskı DEP Genel Başkanı Yaşar Kaya'nın tutuklanması ile devam etti. Yaşar Kaya'nın tutuklanma gerekçesi olarak, Almanya-Bonn'da ve KDP'nin Erbil'de yapılan kongresinde yaptığı konuşmalar gösterildi. Yaşar Kaya, birçok Kurdî siyasetçinin suçlandığı ve suçlanacağı "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bölünmez bütünlüğünün aleyhine konuşmak, Kürtçülük ve bölücülük yapmak" suçlaması ile tutuklanmıştı (Ölmez, 1996, Demir, 2005).[9] Yaşar Kaya'nın tutuklanmasında delil olarak mahkemeye sunulan verilerden birinin, Hürriyet gazetesi yazarı Emin Çölaşan'ın Yaşar Kaya'yı "vatana ihanetle" suçladığı gazete yazısı[10] bile vardı. Tüm bunlar yaşanırken bir yandan da 1994'te yapılacak olan mahalli düzeydeki seçimler için DEP birtakım faaliyetler içine girdi. Bu bağlamda ağırlıklı olarak Kürtlerle meskun olan il ve ilçelerdeki belediye başkanları ile yapılan görüşmeler neticesinde aralarında SHP, ANAP ve bağımsız olan toplamda 14 belediye, yaptıkları basın açıklaması ile DEP'e geçtiklerini ilan ettiler.[11]14 belediye başkanının DEP'e geçmesine müteakip yaşanan gelişmeler ise

yaklaşan mahalli seçimler düşünüldüğünde oldukça vahim bir boyutta idi. Eylül 1993 ile Kasım 1993 tarihlerini kapsayan zaman diliminde DEP'e geçen il ve ilçe belediyeleri ve belediye başkanlarının maruz kaldıkları saldırıları Ölmez şöyle aktarmaktadır:

15 Eylül 1993 günü, Ankara Kent Otel'de 30'u aşkın belediye başkanının katıldığı ve DEP'e katılım ile bölge sorunlarının görüşüldüğü toplantı polis tarafından dinlendi ve soruşturma konusu yapıldı. 29 Eylül 1993 günü, Hakkari il merkezi tarandı, 100'e yakın ev ve iş yeri tahrip edildi. 30 Eylül 1993 günü, DEP üyesi Yüksekova Belediye Başkanı Necdet Buldan'ın evi ile yakınlarının evi tahrip edilerek kullanılamaz hale getirildi. 2 Ekim 1993 günü, DEP'li Belediye Başkanı Numan Demir'in ilçesi Çukurca ve Belediye Binası tarandı. 13 Ekim 1993 günü, DEP'li Kozluk Belediye Başkanı Abdullah Kaya hakkında soruşturma açıldı ve tutuklandı. 22 Ekim 1993 günü, Lice Belediye Binası ve belediye araçları tamamen tahrip edildi. 25 Ekim 1993 günü, Yüksekova Belediyesi bombalandı. 30 Ekim 1993 günü, Hakkari Belediye Binası ve DEP'li Başkan Şükrü Çallı'nın evi bombalandı (DEP Merkez Basın Bürosu Arşivi, Akt, Ölmez, 1996: 307-308).

Kurdî DEP'e yönelik bu saldırı sislileri, 27 Mart 1994'te yapılacak mahalli seçimlere kadar devam etti. Seçim öncesinde aralarında Kozluk, Lice ve Kurtalan gibi ilçelerin belediye başkanlarının da bulunduğu birçok belediye başkanı hakkında DGM'de davalar açıldı ve bazıları görevlerinden alındı[12]. Tansu Çiller'in "Bask Modeli" açıklaması ve inkârı henüz kamuoyu gündeminde iken 22 Ekim 1993 tarihinde, Türkiye tarihine "Lice Katliamı" olarak geçen hadiseler yaşandı. Diyarbakır Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Bahtiyar Aydın, 22 Ekim 1993 tarihinde öldürülmüştü ancak Aydın'ın öldürülmesi ile ilgili olarak devlet yetkililerince farklı açıklamalar söz konusuydu. Örneğin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, generalin "kaza kurşunu" sonucunda yaşamını yitirdiğini aktarırken, dönemin Hükümet Sözcüsü Yıldırım Aktuna ise olayın bir "terör saldırısı" olduğunu duyurmuştu (Demir, 2005:277). O dönem PKK'nin askeri kanadı olan ARKG sorumlusu olan Cemil Bayık ise Tuğgeneralin öldürülmesi olayıyla bir ilişkilerinin olmadığını, Aydın'ın devlet tarafından öldürüldüğünü açıklamıştı (Serxwebûn Dergisi, Ekim 1993: 4). 22 Ekim günü Diyarbakır'ın Lice ilçesine yapılan operasyon sonucunda çok sayıda insan öldürülmüştü. Devletin resmi rakamlarına göre 13 ölü ve 30'un üzerinde yaralı vardı Lice'de. Örneğin Lice Valisi ilçede 242 iş yerinin ve 398 evin hasar gördüğünü açıklamıştı. Lice'ye bir heyet gönderen Anavatan Patisi de hazırladıkları rapor sonucunda ilçede 401 konut, 242 iş yeri ve 20 kamu binasının hasar gördüğüne dair tespiti 2 Kasım 1993 tarihli meclis oturumunda açıklamıştır.[13] Ancak yerel kaynaklar ve PKK kaynaklarına göre ölü ve yaralı sayısı oldukça fazlaydı. PKK'nin yayın organı olan Serxwebûn dergisi, Lice'de 100'ün üzerinde ölünün bulunduğu ve ilçenin neredeyse tamamen yakıldığını yazmıştı (Serxwebûn, Ekim 1993: 4). Devlet ve PKK kaynaklarından yapılan açıklamaların ikisinin de gerçeği yansıtmadığını düşünmek mümkündür.[14] Ancak ne var ki 1990 nüfus sayımlarına göre[15] 11,639 olan Lice'de resmi makamlarca da doğrulanan hasarlı yapıların sayıları göz önüne alındığında ölü ve yaralı sayısının aktarıldığının oldukça üzerinde olduğunu tahmin etmek güç olmasa gerek.

Lice'de yaşananlarla ilgili olarak CHP lideri Deniz Baykal, 26 Ekim 1993'te mecliste yaptığı konuşmada, CHP olarak Lice'ye gidip incelemeler yapmak istediklerini ancak devletin güvenlik güçlerinin bun mani olduğunu vurguluyor.[16] Lice'de incelemelerde bulunan DEP heyeti de ölü, yaralı ve yıkımın boyutunun devletin resmi kaynaklardan aktardığının oldukça üstünde olduğunu vurguluyordu.

DEP'e Kapatma Davası ve I. Olağanüstü Kongre

27 Mart 1994 tarihinde yapılması planlanan mahalli seçimler öncesinde, şiddet olaylarının tırmanması ve DEP'e yönelik saldırı dalgasının gittikçe genişlemesi, yapılacak olan seçimlere dair ciddi manada güvenlik endişelerine zemin hazırlamıştı. Bu doğrultuda DEP, Kürdistan'da yaşananları yakından izlemesi talebiyle Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatından (AGİK) bir izleme komitesi kurup görevlendirmesi yönünde bir başvuruda bulunmuştu.[17] DEP'lilerin AGİK başvurusu ana

akım siyaset ve ana akım medya tarafından "Türkiye'nin Avrupa'ya şikayet edilmesi" biçiminde yorumlandı ve Ankara DGM Savcısı Nusret Demiral, DEP'lilerin AGİK başvurusu hakkında soruşturma başlattı. DEP Genel Başkanı Yaşar Kaya hala tutuklu iken, DEP Genel Başkan Yardımcısı Kemal Bilget de tutuklandı. Bu süreçte aynı zamanda DEP milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması da ana gündemlerden biri haline getirildi. Nihayet, 2 Aralık 1993'te, Kurdî siyasi partiler için gelenekselleşen bir kapatma gerekçesi olan ve olacak olan, "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü aleyhinde faaliyette bulunulduğu" gerekçesi ile DEP'e kapatma davası açıldı. Siyasal atmosferin gittikçe sertleştiği bir ortamda DEP I. Olağanüstü Kongresi'ni toplam kararı aldı. DEP'in Olağanüstü Kongresi 12 Aralık 1993 tarihinde Ankara Atatürk Spor Salonu'nda toplandı. Hakkında kapatma davası açılmış ve onlarca üyesi cezaevinde olan ve sistematik bir saldırı altında olan DEP, partinin kapatılmasına gerekçe sayılabilecek yaklaşımlardan uzak durulması hususunda katılımcıları uyarmıştı.[18] Kongre salonunda Türk bayrağı ve Batman'da öldürülen Mardin Milletvekili Mehmet Sincar'ın fotoğrafları asılıydı, ilaveten kongreden dört gün önce tahliye olan DEP Genel Başkanı Yaşar Kaya'nın fotoğrafları da salona asılmıştı. Görünüşte DEP Kongresi'nde bir sonraki gün gazete manşetlerine yansıyacak bir şey yok gibiydi, İstiklal Marşı'nın okunmaması dışında.[19] Ancak DEP'in yeni Genel Başkan adaylarından biri olan ve nitekim Genel Başkan olarak seçilen Hatip Dicle'nin kongrede yaptığı konuşma hem parti içinde hem de ana akım siyaset ve ana akım medya da geniş yer kapladı. Dicle'nin yaptığı konuşmanın bir bölümü şöyle idi:

Bize her zaman sorulan bir soru var: PKK'yi nasıl değerlendiriyorsunuz? Yanıtımız şudur: Bize göre Kürdistan İşçi Partisi siyasi bir partidir. Türkiye'de demokratik kanallar açık olmadığı için şiddet yöntemlerini seçmiş, yasal koşullar bulunmadığı için de yasa dışı kalmış bir siyasi partidir. Siyasal kitle örgütü ve ayrıca da bir askeri örgütü[20] vardır. Bize göre PKK bir terör örgütü değildir. Devletin kendi resmi açıklamalarına göre, 15 bin gerillası olan, 50 bine dayanan silahlı milisi bulunan ve yine resmi açıklamalara göre milyonlarca sempatizanı olan, halkla bütünleşen ve dünya politikasının gündemine girmiş bir parti, nasıl terörist olarak değerlendirilebilir? Bu anlayışa göre Nelson Mandela da, Yaser Arafat da teröristtir… Öncelikle PKK ve devletin askeri güçleri arasında iki taraflı bir ateşkes olmalıdır… PKK dâhil tüm illegal Kürt ve Türk halk güçleri, silahlı eylemleri reddetmek koşuluyla, gelip tabelalarını özgürce asabilmeli, özgürce örgütlenebilmelidirler. Bundan sonraki aşamalar, halkın özgür inisiyatifinin ortaya çıkarılacağı demokratik referandum aşamalarıdır. Öncelikle Doğu ve Güneydoğu'da tüm halkın bölgesel olarak katılacağı bir referandumla işe başlanılabilir. Halka, Türkiye Cumhuriyeti ile yaşamak isteyip istemediği sorulmalıdır. Sonuç, ayrılmak yönünde ise bu hak herkesçe teslim edilmelidir. Ama halkın birlikte yaşamak istediğinden eminiz. Biz de Demokrasi Partisi olarak bu süreçte birlikte yaşamaktan yana tavır koyarız. Referandum aşamasının ikinci adımı, bu sefer de, Doğu ve Güneydoğu dışındaki bölge halklarına birlikten yana olup olmadıklarının sorulmasıdır. Onların da hiç kuşkusuz Doğu ve Güneydoğu'dan ayrılma hakları olmalıdır. Ama biz yine de birlikte yaşama kararının çıkacağından eminiz…(DEP Arşivi, Akt, Demir, 2005: 286).

Hatip Dicle DEP'in yeni Genel Başkanı olarak seçildi. Ancak DEP içinde bazı isimlerin Hatip Dicle'yi sertlik yanlısı olarak gördükleri yönündeki tevatürler ana akım medyada hızlı bir şekilde dolaşıma girdi. Kongre sonrasında Meydan gazetesinin "Hatip Dicle DEP'i Bölüyor" manşeti bunlardan biriydi. Kongre sonrası, ana akım medyada ve de asker, hükümet, yargı cephesinde DEP ile PKK arasında kurulmaya çalışılan ilişki neredeyse kanıtlanmıştı. En belirgin kanıt ise Dicle'nin konuşmasıydı artık. Nitekim Ankara DGM Savcısı Nusret Demiral, "DEP'in PKK güdümünde olduğu ortaya çıktı" açıklaması Sabah gazetesinde yer almıştı. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, DEP ismini zikretmeden "PKK'ya sempati duyan katildir" açıklamasını yapmış ancak bu ifadeyi DEP için kullandığı herkesin malumuydu. DEP Kongresi'nden bir gün sonra Ankara'da aralarında DEP Eski Genel Sekreteri, bir gün önce kongrede genel başkanlık için yarışan İbrahim Aksoy ve Ankara DEP İl Başkanı'nın da bulunduğu onlarca kişi gözaltına alındı. DEP'in Olağanüstü Kongresi'nin temel gayelerinden biri, partiye dönük sistematikleşen ve gün geçtikçe artan saldırılara demokratik

usullerle cevap verme cüretini göstermek ve yaklaşan mahalli seçimlere daha örgütlü bir biçimde hazırlanmaktı. Fakat beklenildiği gibi olmadı.

27 Mart 1994 Mahalli Seçimlerinden Çekilme

DEP 27 Mart'ta yapılacak olan mahalli seçimlere girme konusunda kararlı olduğunu 19 Ocak 1994 tarihinde Ankara'da "Yerel Yönetimler Programını" açıklayarak ilan etti.[21] DEP yerel yönetimlere dair programını ilan ettiği günün ertesinde başlayan ve kısa sürede sistematik bir hale dönüşecek saldırılara maruz kaldı. DEP Ankara Yenimahalle ilçe binası 20 Ocak 1994'te bombalandı, ardından DEP Ankara Mamak ilçe binası bombalandı. 6 Şubat'ta DEP Genel Sekreteri Murat Bozlak evinde silahlı saldırıya uğradı ve yaralandı.[22]

12 Şubat 1994'te beş askerin ve bir sivil yurttaşın yaşamını yitirmesine neden olan İstanbul'daki bombalı saldırıyı PKK üstlenmiş ve konuyla ilgili olarak Sabah gazetesinden Güneri Cıvaoğlu'na konuşan Hatip Dicle, "savaşta üniformalılar hedeftir" ifadesini kullanmıştı. Dicle'nin bu ifadesinin akşam haber bülteninde yayımlanması, hâlihazırdaki gerilimin dozunu bir üst aşamaya taşıdı. Bu hadiseden iki gün sonra DEP Ankara İl Binası bombalandı ve 18 Şubat 1994'te DEP'in Ankara'daki Genel Merkezi bombaladı. Bombalı saldırıda bir kişi yaşamını yitirdi ve onlarca kişi yaralandı.[23] DEP Genel Merkezi'nin bombalanması hadisesi ile ilgili olarak, dönemin İçişleri Bakanı Nihat Menteşe, "DEP, binasını kendi bombalamıştır" açıklaması, mecliste bulunan legal siyasi bir partinin başkentte genel merkezinin bombalanarak kullanılmaz hale getirilmesi olayı karşısında devletin yaklaşımını göstermesi açısından dikkate değerdir. Hatip Dicle'nin, İçişleri Bakanı'nın açıklamalarını "alçaklık" olarak değerlendirmesi üzerine, Kurdî siyasetçiler için ekseriyetle devlet zevatı tarafından dillendirilen "vatan haini" ifadesi bu kez ve bir kez daha adı anılan bakan tarafından Dicle için kullanılmıştı (Cumhuriyet gazetesi, 18 Şubat 1994). DEP'e bir "hainlik" suçlaması da dönemin Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş'ten gelmişti. Güreş, DEP için düşündüklerini şu ifadelerle özetlemişti:

Eşkıyayı, Sadece Bekaa'da aramayın. Maalesef bunların bir kısmı yüce meclisin çatısı altındadırlar. Dokunulmazlık zırhından yararlanılarak varlıklarını sürdürüyorlar ve tabi büyük ve yüce meclisi rencide ediyorlar. Türkiye'nin kendilerine sağladığı maddi ve manevi imkânları kullanıyorlar, kullanmakla da kalmayıp ihanet içinde bulunanların istifadesine sunuyorlar. Bunlar Türk askerine, düşman askeri gözüyle bakıyorlar. Öyleyse bunlar hain değil de kim haindir? (Cumhuriyet gazetesi, 22 Şubat 1994).

Genelkurmay Başkanı'nın DEP'e bakış açısını, dönemin Başbakanı Tansu Çiller de bir bütün olarak paylaşıyordu ki "PKK'yı meclis çatısından atmak" söylemi neredeyse mahalli seçim vaadi haline gelmişti. Tüm bu veriler ışığında, devletin DEP'i meclis dışına atmak noktai nazarında mutabakata vardığını söylemek gayet mümkün gözükmektedir. DEP, bu politik iklim altında mahalli seçimlerden henüz çekilme kararını açıklamamıştı ve fakat DEP'in aday gösterdiği isimler tez elden der dest ediliyor, DEP'ten belediye başkan adayı olacak isimler kimliklerini açıklamaktan çekiniyorlardı. Bu konudaki en çarpıcı örnek, DEP'nin Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkan Adayı olarak göstereceğine dair tevatürlerin dolaşıma girmesi ile adı geçen isim olan Metin Toprak'ın "PKK'lı olduğu" gerekçesi ile gözaltına alınmasıdır (Ölmez, 1996: 344). Kürtlerin meskûn oldukları bölgelerde devam eden OHAL koşulları ve DEP'e yönelik saldırıların geldiği son nokta dikkate alınarak, 25 Şubat 1994'te DEP Parti Meclisi yaptıkları bir basın toplantısı ile mahalli seçimlerden çekilmek zorunda kaldıklarını kamuoyuna açıklamışlardır.

DEP'in seçimlerden çekilme kararını açıklamasından bir hafta sonra, 2 Mart 1994'te, DEP'lilerin dokunulmazlıkları kaldırılmış ve bazı DEP milletvekilleri tutuklanmıştı. DEP'lilerin dokunulmazlıklarının kaldırılması aynı zamanda mahalli seçimlere hazırlanan bazı siyasi partiler için de seçime hazırlıkta propaganda malzemesi olarak kullanılıyordu. Şüphesiz DEP'lilerin

dokunulmazlıklarını kaldırmakla övünenlerin başında DYP lideri ve Başbakan Tansu Çiller geliyordu. Çiller, miting meydanlarında, "PKK'yı meclisten attığını söylüyor" ve kendisini dinleyenlerden alkış talep ediyordu. Anavatan Partisi (ANAP) ve Demokratik Sol Parti (DSP) liderleri ise "PKK'yı meclise SHP'nin soktuğunu" vurgulayarak, 1991 seçimlerindeki SHP-HEP ittifakına gönderme yapıyor ve dolaylı yollardan SHP'yi suçlayarak oy talep ediyorlardı. Görüldüğü üzere ana akım siyasi partiler, Kurdî siyasi partilerden bahsederken, adı geçen siyasi partilerin isimlerini dahi zikretmeyerek, doğrudan "PKK" ifadesini kullanmaktan herhangi bir sakınca görmüyorlardı. 1994 mahalli seçimleri daha önce planlanan tarihte gerçekleştirildi. DEP'in seçimlerden çekilmesi üzerine, ağırlıklı olarak Kürtlerin meskûn olduğu illerdeki belediyeleri RP (Refah Partisi) kazandı.

Dokunulmazlıkların Kaldırılması ve 2 Mart Siyasi Darbesi

Yasama dokunulmazlığı 1876'da yürürlüğe giren ilk anayasadan günümüze kadar yapılan anayasalarda, kapsam ve muhtevasından belirli değişiklikler yapılsa da devam etmiştir (Aktaş, 2006: 87). 1982 Anayasası'nın 83. maddesinde meclis kürsüsünün dokunulmazlığı garanti altına alınmış ancak, ilgili anayasanın "ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğü" ile ilgili olan 14. maddesi ve maddenin kapsamı, yasama dokunulmazlığı dışında tutulmuştur. Yasama dokunulmazlığı kaldırılan milletvekilleri Anayasa Mahkemesine iptal başvurusu yapma hakkına sahiptirler. İptal başvurusunun mahkemece değerlendirilmesi ve nihai kararın Resmi Gazete'de yayımlanması, dokunulmazlığı kaldırılan milletvekillerinin durumunu belirleyen bir yasal çerçevedir. 2 Mart 1994'te dokunulmazlıkları kaldırılan DEP milletvekilinin durumu ile ilgili olarak bu yasal prosedürün işleyip işlemediği tartışma konusudur.[24]

DEP milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması, 1994 yılı içinde meclis gündemine alınmış ve Mart ayında uygulanmış değildi. HEP kurulduktan kısa bir süre sonra, SHP listelerinden seçilmiş olan HEP'li milletvekillerinin tamamının dokunulmazlıklarının kaldırılması Ankara DGM'since gündeme getirilmiş ve fakat Anayasa ve Adalet Karma Komisyonlarınca bu talep ertelenmişti. DEP'lilerin dokunulmazlıklarının kaldırılması tartışması Meclis genel kuruluna gelmeden önce Hazırlık ve Karma Komisyonlarınca görüşülmüş ve dokunulmazlık dosyası görüşülecek olan milletvekillerinden savunma istenmişti.[25] Mecliste yasama dokunulmazlığının kaldırılması istenilen milletvekili sayısı yüzden fazlaydı ve 2 Mart 1992 günü saat 13:00'te meclis genel kurulunun gündemine alınan altısı DEP'li, biri bağımsız, toplam yedi milletvekilinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılması meclis genel kurulu gündeminin son sıralarındaydı (Ölmez, 1996: 372; Demir, 2012: 129). Dönemin Milletvekili Mahmut Alınak'a göre, 450 kişilik mecliste çok az milletvekili dokunulmazlık dosyalarının muhtevası hakkında bir malumata sahipti. Ancak Alınak'ın ifadesi ile "emir tüksek yerden gelmişti" ve mecliste yasama dokunulmazlıklarının kaldırılması ile ilgili yapılacak genel kurul oylaması göstermelikti (Alınak, 1996: 153). Meclis genel kurulu saat 13: 00'te başladı ve yasama dokunulmazlıklarının görüşülmesi istenen ilk üç isim: DEP milletvekilleri Orhan Doğan, Sırrı Sakık ve Hatip Dicle oldu. Meclis kürsüsüne savunmasını yapmak üzere çıkan Orhan Doğan:

Dokunulmazlığımın kaldırılmasının istendiği dosyalardaki suçlamalara olayın; yasal, hukuksal ve anayasal yönüne girip kendimi aklamaya çalışmayacağım. Çünkü olay, ne acıdır ki, siyasal bir kararın parlamento onayına sunulmasından ibarettir…[26]

Orhan Doğan'ın savunmasının devam eden bölümü ise, DEP'li milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılmasına kadarki süreci özetleyen ve aslında dokunulmazlıkların kaldırılmasının özellikle medya mecralarının etkin bir biçimde kullanılarak nasıl meşru bir zemine yerleştirildiğini özetlemektedir.

Sevgili arkadaşlar, sadece burada değil, Türkiye'de toplumsal uzlaşmayı ve iç barışı istemeyen güçlerin başlattıkları psikolojik kampanyalarla, devletin resmi televizyonlarında günlerce teşhir edildik. İnanılması mümkün olmayan komplo ve senaryolarla kamuoyuna –henüz bir yargılama

olmadan-suçlu olarak sunulduk. Basın, medya ve bir kısım kamuoyunun önyargıları ile karşı karşıya kaldık. Mitinglerde, meydanlarda linç edilmesi gereken insanlar olarak tanıtıldık, hedef gösterildik. Yanı başımızda bombalar patladı, arkadaşlarımız öldürüldü, hakaretlere maruz kaldık. Devletin resmi televizyonlarına çıkarılan savcı ve asker katili sözüm ona korucubaşlarına kendi anadilimizle, yani Kürtçe, küfür ettirildik, 60 milyon insanın huzurunda. Bu parlamentoda yani burada tartışılması gereken sorunlar, Genelkurmay'da, Milli Güvenlik Kurulları'nda yani kapalı kapılar ardında tartışıldı. Ordunun DEP'ten rahatsız olduğu sür manşet yayımlandı, milletin bizden rahatsız olduğu iddia edildi. Sürekli tecrit edilmeye çalışıldık. Buna rağmen rejime olan inancımızı yitirmedik, toplumsal uzlaşmanın mihenk taşları olmaya çalıştık. Sayın Başkan, Sevgili arkadaşlar, dokunulmazlığımın kaldırılmasından ve yargılanmaktan korkmuyorum. Çünkü ben rüşvet almadım, Çünkü ben ihaleye fesat karıştırmadım, ben tüyü bitmemiş yetimin hakkını da yemedim, ben vergi kaçakçılığı da yapmadım, halka ihanet etmedim, devletin parasını beş yıldızlı otellerde birilerine peşkeş de çekmedim, hayali ihracatla köşe bucak da olmadı. Bunun için korkmuyorum…[27]

DEP'li vekillerin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılması gerekçesi olarak gösterilen en önemli suçlamalardan biri "bölücülük" suçlaması idi. DEP'li milletvekillerine dönük "bölücülük" suçlamalarına meclis kürsüsünde savunmasını yapan Orhan Doğan şöyle cevap verir:

…Ağızlardan düşürülmeyen bölünmez bütünlüğe, bizler de en az onları dile getirenler kadar saygılıyız; ama asıl bölücü olan biz değil, asıl bölücü olan, seçilmişleri, henüz yargı kararı olmadan hain ilan edenlerdir. Asıl bölücü olan, milli birlik adına, Refah Partisi ve Demokrasi Partisini Taksim Mitingine taşımayıp[28] milli birliği parçalayanlardır. Asıl bölücü olanlar, Türkiye'nin bir bölgesini farklı, bir diğer bölgesini farklı yönetenlerdir.[29]

Orhan Doğan'ın savunması ardından yapılan meclis genel kurul oylamasında, Doğan'ın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verildi. Karar DEP ve SHP sıralarında alkışlarla protesto edildi[30]. Yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasının meclis genel kurulunda görüşüldüğü ilk gün, Orhan Doğan'dan sonra, sırayla; DEP Muş milletvekili Sırrı Sakık, Şırnak bağımsız milletvekili Mahmut Alınak, DEP Diyarbakır milletvekili Hatip Dicle ve Leyla Zana, DEP Mardin milletvekili Ahmet Türk'ün yasama dokunulmazlıkları kaldırıldı. 2 Mart 1994 tarihinde yasama dokunulmazlıkları kaldırılan isimler yukarıda sıralanan isimlerdi. Ancak, Orhan Doğan, Sırrı Sakık, Mahmut Alınak ve Hatip Dicle'nin dokunulmazlıklarının kaldırılmasından sonra meclis kurulunun 16.55'ten 20.00'a kadar verdiği arada, meclis dışında çıkan Hatip Dicle ve Orhan Doğan polisler tarafından gözaltına alındı.[31] Meclis ikinci oturumda yasama dokunulmazlıkları görüşülmeye devam ederken söz alan RP İstanbul milletvekili Mukadder Başeğmez, DEP'liler dışında yasama dokunulmazlığı kaldırılan tek kişi olan Hasan Mezarcı'nın İstanbul'da evinde gözaltına alındığını bilgisini meclis kürsüsünden paylaştı. Başeğmez'in, Mezarcı'nın ailesinden aldığı bilgiye dayanarak aktardığına göre, saat 21.00'da "telsiz emriyle dokunulmazlığının kaldırıldığını öğrendik" denilerek Hasan Mezarcı gözaltına alınmıştı.[32] Burada çarpıcı olan, Hasan Mezarcı'nın İstanbul'da gözaltına alındığı anda, meclis genel kurulunda adı geçen milletvekilinin yasama dokunulmazlığı dosyasının henüz görüşülmemiş olmasıdır. Meclis Başkanı ve İçişleri Bakanı'nın, yasama dokunulmazlığı dosyası henüz meclis genel kurulunda görüşülmemiş olan bir milletvekilinin gözaltına alınması ile ilgili yaptıkları açıklama ise "haberimiz yok" minvalinde bir açıklama olmuştu.[33]

2 Mart 1994 günü dokunulmazlıkları kaldırılan Ahmet Türk, Sırrı Sakık, Leyla Zana ve Mahmut Alınak, meclis dışına çıkmaları halinde Hatip Dicle ve Orhan Doğan gibi gözaltına alınacakları endişesiyle geceyi mecliste geçirdiler. 3 Mart 1994 günü meclis genel kurulunda yasama dokunulmazlıkları görüşülmeye devam edildi ve DEP Şırnak Milletvekili Selim Sadak ile İstanbul Bağımsız Milletvekili Hasan Mezarcı'nın dokunulmazlıkları kaldırıldı.[34]Dokunulmazlıkları kaldırılan DEP'liler, meclis dışına çıkmaları halinde tutuklanacaklarını düşündüklerinden ötürü ikinci geceyi de mecliste geçirirler. Dönemin Adalet Bakanı Seyfi Oktay, DEP'lilerle görüşür ve 4 Mart sabahı meclis polisi eşliğinde DEP'liler Ankara DGM'sine götürülürler (Demir, 2012: 123).[35]

On beş gün gözaltında tutulan DEP milletvekilleri, 16 Mart'ta mahkemeye çıkarıldı. 17 Mart 1994'te 5'i DEP'li, 1'i bağımsız olmak üzere toplamda altı milletvekili çıkarıldıkları mahkemece tutuklanarak Ankara Merkez Kapalı Cezaevi 9. Koğuşa gönderildi.[36] Milletvekillerinin tutuklanması üzerine, kapatılma arifesinde olan DEP Genel Merkezi bir bildiri yayımlayarak, Türkiye'de Kürt meselesinin demokratik kanallardan çözüme kavuşturulması şansının tamamen ortadan katlığını vurguladı (Demir, 2005: 311). Dokunulmazlıkların kaldırılması ve milletvekillerinin tutuklanması dünya kamuoyunda da etki yarattı. Türkiye'de Kurdî legal partilerin demokratik kanallardan siyasete dâhil olma çabaları karşısında devletin gösterdiği mukavemeti uzun süredir takip eden ve Türkiye'de Kurdî siyasete uygulanan baskıyı uzun süredir takip eden, başta Avrupa Parlamentosu olmak üzere çok sayıda uluslararası kurum ve gözlemci yaşanılan son hadiseye dair endişelerini dile getirdiler.[37]

Bir Dönemin Sonu: DEP'e Kapatma

Yasama dokunulmazlıkları kaldırılan DEP milletvekilleri Ankara DGM'sinde "Vatana İhanet" suçuyla tutuklu olarak yargılanırken, 2 Aralık 1994'te DEP'e açılan kapatma davası da eş zamanlı olarak görülmeye başlandı.[38] Daha önce kapatılan iki Kurdî parti olan HEP ve ÖZDEP'ten sonra, dört yıl içinde kapatılacak üçüncü Kurî parti DEP olacaktı. İki farklı DEP davası mevcuttu. Bunlardan ilki, "vatana ihanet" suçlaması ile dokunulmazlıkları kaldırılan ve DGM'de yargılanan DEP milletvekillerinin davası, diğeri ise "PKK ile organik bağlantısı" olduğu ve "PKK'nin siyasi, legal kanadı" olduğu gerekçesi ile DEP hakkında yürütülen kapatma davası idi. DEP davasının Anayasa Mahkemesinde görülmeye başlanmasından birkaç gün önce[39] bazı DEP milletvekilleri Avrupa'ya çıktılar, Avrupa'da olan bazı DEP milletvekilleri ise Türkiye'ye dönüş yapmadılar. DEP, 16 Haziran 1994'te Anayasa Mahkemesinin kararı gereğince kapatıldı ve üye milletvekillerin üyelikleri düşürüldü.[40] DEP davasında, Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından hazırlanan iddianamenin başlığı davanın nasıl sonuçlanacağını açıktan ilan eden bir nitelikteydi:

PKK terör örgütünün siyasi kanadı olarak oluşturulan yasal görünümdeki maske kuruluşu DEP'in milletvekilleri; Ahmet Türk, Leyla Zana, Orhan Doğan, Sırrı Sakık, Hatip Dicle ve Mahmut Alınak (bağımsız) hakkında hazırlanmış iddianame (Demiral, 1994).

İddianamenin tamamı 452 sayfadan oluşuyordu ve "vatan hainliği" ile suçlanan DEP milletvekillerinin idamı talep ediliyordu. DEP milletvekilleri hakkındaki karar duruşması 8 Aralık 1994 tarihinde yapıldı. Çıkan karar; Ahmet Türk, Leyla Zana, Orhan Doğan, Hatip Dicle ve Selim Sadak'ın TCK'nin 168/2 ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 5. maddesi gereğince 15'er yıl

ağır hapis cezası ile cezalandırılmalarına ve tutukluluk hallerinin devamına, Sedat Yurttaş'ın yedi yıl, altı ay ağır hapis cezası ile cezalandırılmasına ve tutukluluk halinin devamına karar verilmiştir. Mahmut Alınak ve Sırrı Sakık'ın ise üçer yıl, altı ay hapis cezası ile cezalandırılmasına ancak tutukluluk süreleri göz önünde bulundurularak tahliyelerine karar verilmişti. Daha sonra Yargıtay'a yapılan başvuru neticesinde; Leyla Zana, Selim Sadak, Orhan Doğan ve Hatip Dicle için verilen 15'er yıl ağır hapis cezası onandı. Ancak Ahmet Türk ve Sedat Yurttaş hakkında verilen karar bozularak adı geçen milletvekillerinin tahliyesine karar verildi.

DEP'in kapatılması ve Türkiye'de bulunan DEP milletvekillerinin yargılanıp hapis cezalarına çarptırılmaları Türkiye kamuoyunda ve uluslararası kamuoyunda oldukça geniş bir etki yarattı. Bazı Avrupa ülkeleri, Almaya gibi, tepki olarak Türkiye dönük askeri yardımları durdurdu. Avrupa Birliği, Türkiye ile imzalamayı düşündüğü Gümrük Birliği Antlaşması'nı belirsiz bir tarihe erteledi. ABD Kongresi Türkiye'ye yapılan silah satışlarını, Türkiye'deki insan hakları ihlalleri kapsamında tekrar görüşmeye alacağını duyurdu (Marcus, 2012: 316).

Daha önce kapatılan iki Kurdî legal siyasi parti olan HEP ve ÖZDEP hakkında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AHİM), 1999 ve 2002'de Türkiye aleyhine karar vermişti (Turhan, 2002: 141-142). AHİM, benzer bir kararı da DEP'li milletvekillerinin yeniden yargılanması sürecinde verdi. Dönemin DGM'lerinde askeri üye bulunması sebebiyle yargılama süreçlerinin adil işlemediği yönündeki başvurular kabul edilmiş ve DEP milletvekillerinin yeniden yargılanmasına olanak sağlanmıştır.[41] AHİM'in DEP'lilerin yargılanma süreci ile ilgili olarak verdiği "ihlal" kararının ardından, DEP milletvekilleri 28 Mart 2003 tarihinde Ankara 1 No'lu DGM'de yeninden yargılanmaya başlandı. Ancak DGM, daha önce verdiği kararı tastik etti ve DEP'lilerin tutukluluk halleri devam etti. DEP milletvekillerinin bu kararı temyiz etmesi üzerine, Yargıtay 9. Dairesi 9 Haziran 2004'te DEP'lilerin tahliyelerine karar verdi. 30.06.2004 tarihinde 5190 sayılı kanun kapsamında DGM'lerin kapatılmasının artından davayı, Ankara 11. Ağır Ceza Mahkemesi üstlendi. Cezaevinden çıkan DEP'liler, o dönem faaliyet gösteren yeni Kurdî legal parti olan HADEP'in Genel Merkezine giderek bir basın toplantısı düzenlediler ve barış çağrısında bulundular.[42]

Geleneğin Israrı HDP ve Dokunulmazlıklar

Burada iki gelenekten bahsetmek mümkün gözüküyor. Bunlardan ilki, 7 Haziran 1990'da HEP ile başlayan Kurdî legal siyasi gelenek ve bu gelenekteki ısrardır. HDP, HEP siyasi geleneğinin onuncu halkasını oluşturmaktadır (Demokratik Bölgeler Partisi (DBP) de şüphesiz bu geleneğin bir halkasıdır. Ancak adından mülhem, bir bölge partisi olarak tasarlandığı için bu parantezi açtım). HEP'ten HDP'ye uzanan siyasi gelenek için birkaç saptama yapmak mümkündür. Bunlardan ilki, 1990'dan bu yana Kurdî legal siyaset şiddetsiz bir meydan okuma pratiği olarak devam etmektedir. Bu meydan okuma pratiği, sistemden bir tür kopuş, sistemin dışına çıkma (exodos) edimi olarak değil, bizatihi sistemin içinde ve onun kanallarını kullanarak icra edilmektedir. İkincisi, bu meydan okuyuş her ne kadar sistem içi bir meydan okuyuş olsa da sisteme entegre olmaktan (en azından topyekûn), ona benzemekten çok, sistemin içinde sistemle çatışarak (şiddetsiz) bir alternatif ihtiva sunmaktadır. Üçüncüsü, 1990'dan beri devam eden Kurdî legal siyasi parti geleneği aslında başından itibaren "Türkiyeli" olma iddiası ve çabasındadır. DEP'in meclisten atılması ile Kurdî legal siyasetin 2007'ye kadar Kürdistan'a önemli ölçüde hapsolduğunu belirtmekle birlikte, bu ara dönemi belirleyen en önemli dışsal faktör şüphesiz Türk devletiydi. İlaveten burada vurgulanması gereken bir husus da bir siyasi partinin Türkiyeli olmak zorunda olup olmadığına dair telakki ile Türkiye'deki mevcut siyasi partilerin ne kadar Türkiyeli olup olmadıklarıdır.[43]

2000'li yılların başından itibaren Kürt siyasal hareketinin ideolojik ve programatik yeniden şekillenişine koşut bir biçimde Kurdî legal siyasetin de dönüşüme uğramakla birlikte, siyasal alanda belirgin bir kurculuk rolünü de üstlendiği söylenebilir. Bahsedilen kuruculuk şüphesiz alternatif bir kurculuğa tekabül etmektedir. Özellikle yerel, belediyeler, düzleminde inşa edilen "alternatif

yönetimsellikler" (Watts, 2014) radikal demokratik bir dönüşümün en belirgin momentidir. 2007 genel seçimlerinde DTP'nin ve 2011 genel seçimlerinde Barış ve Demokrasi Partisi'nin (BDP) bağımsız adaylarla seçimlere katılıp mecliste grup oluşturmaları, 1994'te sonlanan Türk meclisindeki Kurdî milletvekili temsiliyeti açısından yeni bir dönem olmuştur. Bu dönem, Türk devletinin Kürt meselesine karşı söyleminin kırıldığı ve yer yer de geleneksel devlet söylemine eklemlenerek devam ettiği bir dönemdir. 2002'den itibaren yeni bir Türk kimliğinin tahayyülünün beraberinde getirdiği yeni bir milliyetçilik inşası, Kürt meselesine bakış açısının da değişmesine belirli ölçülerde yol açmıştır. "Müslüman milliyetçiliği" ve yeni bir Türk kimliğinin inşası (White, 2013), geleneksel Kemalist milliyetçilik ve/veya ırkçı milliyetçilikle kimliğe ve millete bakış açısı itibariyle farklılık arz ettiğinden (tümüyle olmasa da) Kürt meselesinin bu yeni kimlik ve milliyetçilik konfigürasyonları içindeki yeri de kaçınılmaz olarak farklı idi.[44] 2000'lerin ilk on yılı bir yandan Kürt meselesine karşı devletin söyleminde bir kırılmanın yaşandığı dönem olma özelliğini taşırken, eş anı olarak da devlet güçleri ile PKK gerillaları arasında savaşın (özellikle 2005'ten sonra) devam ettiği, Türkiye tarihinde Kurdî legal siyasi çevrelere karşı en büyük operasyonların (KCK) yapıldığı ve nihayete gelenek gereği 13 yıl sonra Türk meclisine girip grup oluşturan DTP'nin kapatıldığı bir dönemdir. Kurdî legal siyasetin alışkın olduğu parti kapatma geleneğine karşı 2008'de BDP halihazırda kurulmuştu ve DTP'nin kapatılmasıyla birlikte DTP'li Kurdî vekiller BDP'de siyaset yapmaya devam ettiler. BDP, Türkiye siyasi tarihinde, HEP, DEP ve DTP'den sonra mecliste temsil edilen dördüncü Kurdî legal parti oldu. 2011 genel seçimlerine bağımsız adaylarla giren BDP, 35 milletvekili ile mecliste grup kurdu. BDP, 2009'da PKK ile Milli İstihbarat Teşkilatı(MİT) arasında başlayan ve olumsuz neticelenen görüşmelerden sonra, Ocak 2013 tarihinde Demokratik Toplum Kongresi (DTK) ile birlikte oluşturduğu bir heyetle birlikte PKK lideri Abdullah Öcalan'la görüşerek 2013-2015 dönemini kapsayacak çözüm sürecinin bir parçası olmuştu. Parti, 28 Nisan 2014 tarihinde kendini fes etti ve BDP'li milletvekilleri Kurdî legal siyasetin yeni adresi olan HDP'ye geçtiler.

HDP Dokunulmazlıklarının Kaldırılmasına Giden Süreç

HDP, 15 Ekim 2012 tarihinde Türkiye siyasi hayatına ve Kurdî siyasi geleneğe dâhil olmuş bir partidir. Parti, program ve tüzük itibariyle aslında BDP'den ve hatta HEP'ten itibaren devam eden gelenekten, çok da farklı olmamasına karşın politik söyleminin ana eksenine "Türkiyelileşmek" mefhumunu oturtmasından ötürü halkası olduğu Kurdî legal siyasi parti geleneği içinde bu kavramla en fazla anılan parti oldu. Ancak belirtmek gerekir ki HDP'nin diğer Kurdî partilere göre Kürtler dışında bir sosyolojik tabanı kendi etrafında kısmen de olsa mobilize ettiği bir hakikattir. Partinin radikal demokrasi söylemine[45] eklemlenen Türkiyelileşme ısrarının pratik olarak özellikle de Türk medyasında kısmen karşılık bulması HDP'nin görünürlüğünü kısa süreliğine de olsa olumlu etkiledi. 2013-2015 tarihleri arasında devam eden çatışmasızlık döneminin şüphesiz Kurdî legal parti geleneğinin ve özellikle de HDP'nin Türk kamuoyundaki algılanışını olumlu yönde etkilediği açıktır. Ağustos 2014'te HDP'nin cumhurbaşkanı adayı olan ve aynı zamanda partinin Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ın %9.6 gibi yüksek oranda oy alması, beraberinde partinin politik hattının başarılı olduğu maddi alarak kanıtlayan bir gösterge olarak okunabilir. Fakat partinin politik hattının rüştünü ispatlayacak esas önemli dönemeç, çözüm süreci ve çatışmasızlık devam ederken yapılacak olan 7 Haziran seçimleri idi, nitekim öyle oldu. HDP'nin DTP ve BDP'nin aksine genel seçimlere parti olarak girme kararı, bu yazı kaleme alınırken meclisten geçen dokunulmazlıkların kaldırılmasına dair yasa teklifine kadarki sürecin siyasi iktidar açısından başlangıcı olarak okunabilir. 28 Şubat 2015'te HDP ve hükümet heyetinin Dolmabahçe Sarayı'nda okudukları ortak metin ya da popüler ismiyle deklarasyona müteakip cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'in deklarasyonu reddetmesi ve hatta bir adım ileri giderek "Kürt sorunu yoktur" vazıyla Kürt meselesi hususunda fabrika ayarlarına dönüşün işaretini vermişti[46]. 7 Haziran seçimlerine kadar HDP'ye sayısız saldırı gerçekleştirildi. Partinin seçim büroların bombalanması, parti çalışanlarının öldürülmesi, fiili ve siyasi linçlere ilaveten, ölümle sonuçlanan birden fazla saldırı ve 6 Haziran HDP Diyarbakır mitinginin bombalanması bu saldırılar arasındadır[47]. Tüm olumsuzluklara rağmen 7 Haziran genel

seçimlerinde HDP %13.12 oranında oy alarak Kurdî legal siyasi parti geleneğinde seçim barajını geçen ilk parti oldu ve 80 milletvekili ile Türk meclisine girdi. HDP, Kürt sosyolojik tabanı dışında, özellikle Türklerden hatırı sayılır bir miktarda oy almıştı ve bu Ağustos 2014 cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra HDP'nin rüştünü bir kez daha ispat etmesi, HDP'nin radikal Türkiyelileşme-demokratik dönüşüm söyleminin karşılık bulduğu anlamına geliyordu. HDP'nin %13.12 ile barajı geçmesi ile 2002'den bu yana girdiği tüm seçimlerden birincilikle çıkan Ak Parti iktidarı ilk defa bir seçimden belirgin bir mağlubiyet almış oldu. Seçimin birinci partisi olmasına karşın, 2002'den beri devam eden tek başına iktidar olma pozisyonunu kaybetti. Bilindiği üzere koalisyon hükümetinin kurul (a) maması 1 Kasım erken seçimlerini beraberinde getirdi.

1 Kasım erken seçimlerine kadarki süreç, Türkiye'de bir yönetim biçimi olarak vuku bulan olağanüstü hal rejiminin yeniden devreye sokulması eşliğinde gerçekleşti. Temmuz 2015 sonun da PKK ile devlet güçleri arasındaki çatışmaların yeniden başlaması ve çatışmaların kısal alandan şehir merkezlerine kayması, şehirlerdeki savaşın profesyonel gerilla dışında milisler tarafından yürütülmesi yaklaşık 35 yıllık çatışmanın seyrini me muhtevasını değiştirdi. Devletin şehir merkezlerine dönük sürekli ablukası ve Kürdistan'da bir yönetim biçimi haline gelen sokağa çıkma yasakları eşliğinde

1 Kasım seçimleri yapıldı. HDP beklenilenin aksine, en azından hükümetin beklentisini boşa çıkararak, 10.8 oranında oy alarak 59 milletvekiliyle meclise girdi. Ancak aynı seçim, Ak Parti iktidarının 2002 yılından en yüksek oy aldığı genel seçim oldu. 1 Kasım seçim sonuçları, hükümetin Kürdistan'daki ablukaları ve imha operasyonlarını sonlandırmadı ve hatta artarak devam etmesine kapı araladı. Hala devam etmekte olan abluka ve imha operasyonları 35 yıllık savaş boyunca herhangi bir dönemle mukayese edilemeyecek bir boyuta vardı. TİHV verilerine göre, 16 Ağustos 2015 ile 20 Nisan 2016 tarihleri arasında en az 22 merkezde tespit edilebilen en az 65 süresiz ve gün boyu sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Bu yasaklar ve ablukalar kapsamında, belirtilen tarih aralıklarında tespit edilen en az 338 sivil yaşamını yitirmiştir. Bu ablukalardan, 1 milyon 642 bin kişi doğrudan oya da dolaylı yollardan etkilenmiş ve Sağlık Bakanlığı'nın Şubat 2016 verilerine göre 355 bin kişi zorunlu olarak yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmıştır[48].

HDP'li milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılmasına giden bu süreç, aslında 1993-1994 DEP dönemine oldukça benzemektedir. Kitlesel tutuklamalar, savaşın tırmandırılması, siyasi cinayetler, kent ve yerleşim alanlarındaki ablukalar, seçilmiş belediye başkanlarının görevden alınması ve tutuklanması… 22 yıl öncesini "gölgede bırakacak" düzeye ulaşmıştır. Temmuz 2015'ten bu yana gerçekleşen katliam ve ölümler 1993-1994 dönemiyle sayısal olarak mukayese edilemeyecek bir düzeydedir. 20 Temmuz'da Suruç katliamı ile başlayan ve hala içinde olduğumuz bu dönem binlerce insanın ölümüne neden oldu/oluyor.

Dokunulmazlıkların Kaldırılması ve 20 Mayıs Siyasi Darbesi

Kurdî milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması, mecliste oldukları tüm dönemlerde şariliğini yitirmeyen bir gündemdir. 19942ten 13 yıl sonra meclise giren DTP'li vekillerin dokunulmazlıklarının kaldırılması, 2008 yılında tartışma konusu olmuştu. Benzer şekilde DTP'nin halefi olan BDP'nin dokunulmazlıkların kaldırılması yeniden (bazı BDP'li vekillerin Şemdinli yolunda PKK gerillaları ile merhabalaşması sebep gösterilerek) gündeme gelmişti 2012 yılında. Özetle Kurdî vekillerin dokunulmazlıkların kaldırılması ve bu yolla Kurdî legal siyasetin Türk meclisinden atılmasına dönük istek Türk siyasetinin bir geleneğidir ve Ak Parti de bu geleneği icracılarından biri, en sonuncusudur. 1994'te dokunulmazlıkların kaldırılması sürecine ilişkin olarak, dönemin DEP milletvekili Orhan Doğan, 2003 yılında yeniden yargılanma sürecinde Ankara I. No'lu DGM'ye verdiği savunmada sürecin nasıl işlediğini özetliyor,

Dönemin başbakanı (Tansu Çiller), "PKK'yı Meclisten attık. Dokunulmazlıkları ben kaldırttım.

Yargıyla görüştüm, rica ettim, işlerini hemen bitirin" demiş, yargı yalanlamadığı gibi, sessiz kalarak, örtük bir duruşla adeta onaylamıştı. Genelkurmay Başkanı'nın (Doğan Güreş), "Dokunulmazlıklarının kaldırılmasını ben istedim" açıklamasına karşın, meclis, "Siz kimsiniz? diye sorma basiretinden yoksun bir tavır sergilemeyi yeğlemişti. Dönemin meclis başkanıysa (Hüsamettin Cindoruk), "Yokluğumdan faydalanıp yanlış yapmışlar" derken, hiç kimse "Yokluğunuzu kimler yarattı, bu bir rastlantı mıydı?" diye sormamış, soramamıştı. Cumhurbaşkanı (Süleyman Demirel), "Ordu memnun" dediğinde, "Peki onları seçenler de memnun mu?" denilememişti"[49]

Orhan Doğan'nın 2003'teki savunmasında söylediklerini bugüne uyarlamak oldukça mümkün görünmektedir. Tek fark bugün siyaseti belirgin bir biçimde dizayn eden askeri vesayet rejiminin sivil vesayet rejimi ile refikliğidir. Bugün, "talimatı ben verdim" kavgası ya da hiyerarşisi yaşanmaksızın talimatın geldiği ve gelebileceği tek merci bulunmaktadır. Hukuksal herhangi bir çerçeveye girmeyen fiili bir sulta. 20 Mayıs 2016 tarihinde mecliste görüşülen dokunulmazlıkların kaldırılması ile ilgili yasa teklifinin 376 evet oyu ile kabul edilmesi, Orhan Doğan'ın 20032te sorduğu yakındığı sessizliğin bugün hala devam ettiğinin göstergesidir. Toplam 59 milletvekilinin 51'i hakkında 417 fezlekesi bulunan HDP'nin milletvekilleri ile ilgili nasıl bir yargısal süreç izleneceği, bu yazı yazılırken bilinmemekle birlikte, cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, yasa tasarısın mecliste yeter ve fazla oy almasına mukabil yargıya "Alın yargılayın, bedeli neyse ödesinler" kısa vadede sürecin nasıl işleyeceğini açıkça ortaya koyuyor.

HDP'lilerin dokunulmazlıklarının kaldırılması bir bakıma Türk sağının üç hali (Türk Milliyetçiliği, Türk Muhafazakârlığı, Türk İslamcılığı (Tora, 2014), arasındaki refikliğin terkibinin nevzuhur etmesi olarak da okunabilir. Zira Kürt ve Kürdistan meselesi zaten bu üç hal arasındaki tarihsel terkibi kuvvetlendiren tarihsel bir pozisyonda durmaktadır. Özel olarak ise, CHP'nin Kürt ve Kürdistan meselesi ile arasındaki aşk ve nefret ilişkisi bu üçlü terkibin bir parçası haline getirmektedir. 1994 2 Mart'ındaki siyasi darbenin sonuçlarını bu yazı içinde bulmak mümkündür. 20 Mayıs siyasi darbesinin sonuçlarını şimdiden kestirmek güç ancak öngörmek mümkün. Hâlihazırda 1990'ların savaş ortamının çok ötesinde olan şiddet sarmalının daha da genişleyeceğini açık görünüyor. 1990'lardan farklı olarak Kürt meselesi ki o zaman da kısmen öyleydi, Türk devletinin ulusal sınırlarını çoktan aşmış bir durumda, uluslararası bir muhtevaya bürünmüştür. Rojava'daki gelişmeler, Türk hükümetinin Türkiye'deki Kürt meselesini hal yoluna koymayı kendi tekelinden çoktan çıkarmıştır. HDP'nin meclis dışına atılması ile alternatif meclis(ler)in teşekkülü şu an için tartışma dışında görülse de hususi kanaatimin bu tartışmanın yeniden gündeme geleceği yönündedir. Zira Türkiye'de Kürt meselesinin çözümü, Kürdistan için yapılacak bir statü tartışması çerçevesinde mümkün görülmektedir ve bu statü tartışmasının kaçınılmaz bir sonucu olarak da yeni meclislerin, bölgesel meclislerin teşekkülü zorunlu görünmektedir.

[1] Bu makale Birikim Dergisi'nin (2016) 326-327 (Haziran-Temmuz) sayısında yayımlanmıştır.

[2] DEP'in 2 Ağustos 1993 tarihinde "Topyekûn Savaşa Karşı Topyekûn Barış" kampanyasına Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM) tarafından "Türkiye Cumhuriyeti'nin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmaya yönelik bölücü propaganda" yapıldığı gerekçesi ile dava açılmıştı.

[3] Olayın ardından Milliyet gazetesini arayan bir kişi, saldırının Türk İntikam Tugayı (TİT) tarafından gerçekleştirildiğini ve asıl hedeflerinin DEP milletvekilleri Leyla Zana ve Sedat Yurttaş olduğunu söyler ve saldırılarının bundan sonra da devam edeceğini ekler. Ancak Sedat Yurttaş Batman'a giden DEP heyeti içinde yer alan bir milletvekili değildi (Bolkan, 2005: 115).

[4] DEP'lilerin Mehmet Sincar cinayetini kontrgerillaya mal etmelerinin bazı sebepleri vardı kuşkusuz. Bunlardan en önemlisi, Batman'a giden DEP heyeti içinde bulunan partililerin tanıklık ettikleri Diyarbakır havaalanında yaşananlardı. Batman'a giden DEP heyeti içinde bulunan DEP Mardin Milletvekili Ali Yiğit, öldürülen Milletvekili Mehmet Sincar ve DEP Diyarbakır Milletvekili Hatip Dicle'nin anlatımına göre, Diyarbakır havalimanına indiklerinde havalimanı polisler tarafından sarılmıştı. Havalimanında polisler tarafından gözaltına alınan DEP Genel Başkan Yardımcısı Nesim Kılıç'ın bindirildiği polis arabasında PKK itirafçısı olan Alaattin Kanat da vardı. Mehmet Sincar PKK itirafçısını tanıdığını çünkü aynı köyden olduklarını dile getirmiştir yandakilere (Bolkan, 2005,98-99).

[5] Bolkan'ın aktardığına göre, Mardin-Kızıltepe Kaymakamı'nın, Mehmet Sincar'ın babası Tevfik Sincar'ı arayarak, Mardin Valisi ve Jandarma Komutanı'nın eşliğinde "helikopterle Batman'dan cenazeyi alıp Kızıltepe'ye gömme" önerisi baba Sincar tarafından reddedildi (Bolkan, 2005: 120).

[6] Sincar'ın tabutuna Türk bayrağının sarılmayacağı yönünde bir eğilim ya da talep DEP içinde mevcut değildi. Bu hususta dönemin DEP Genele Başkan Yardımcısı Kemal Bilget yaşananları şu ifadelerle anlatmaktadır "…Mehmet Sincar'ın naşına Türk bayrağı sarmadığımız doğru değil. Batman'dan getirirken DEP bayrağı sarılı olarak getirdik. Türk bayrağına naşı sarmamak gibi bir kararımız yoktu. Cenazeye Türk ve DEP bayrağını birlikte saralım şeklinde bir kararımız vardı…" Anlatımının devamında Bilget, Ankara'da Hacettepe Hastanesinde bulunan Mehmet Sincar'ın cenazesini almaya giderken, Muş Milletvekili Sırrı Sakık'ın büyük ebatlarda bir Türk Bayrağı alması için görevlendirildiğini ve bayrağı aldıklarını ifade etmektedir (Akt, Ölmez, 1996: 299-300).

[7] Mecliste tören yapılmayacağını bir basın toplantısı ile açıklayan Yaşar Kaya, neden sorusuna ise, " Faili meçhul cinayetleri açığa kavuşturamamış bu parlamento, seçilip gelen arkadaşlarımızı kendi kimlikleri ile bir türlü hazmedemedi. Onları meclis kürsüsünde konuşurken yaka paça tokatlayıp aşağı indirdiler. 50 yıl daha demokrasicilik oynamaya niyetimiz yok." sözleri ile açıklıyordu (Akt, Demir, 2005: 265).

[8] Mehmet Sincar, Batman'da "faili meçhul" cinayetleri araştırmak üzere DEP milletvekili sıfatıyla bulunduğu sırada uğradığı silahlı saldırı sonucu öldürülmüştü. Ancak Sincar'ın ailesine maaş bağlanması yönünde Meclis Başkanlığına yapılan talep, Meclis Başkanlığınca reddedildi. Meclis Başkanlığı, Sincar'ın "vazife malülü" sayılamayacağını çünkü öldürüldüğü sırada "hususi işlerini" yürüttüğü hükmünü verdi (Ölmez, 1996: 302).

[9] Yaşar Kaya'nın Bonn'da yaptığı konuşmanın bir bölümü şöyleydi: "…Sizi DEP adına sevgiyle selamlıyorum. Sizler, ateşin ve güneş ülkesinin çocuklarısınız. Size böyle hitap etmek istiyorum. Çünkü sizin ülkenizin adını anmak siyasi partiler için kapatma gerekçesidir…" (DEP Arşivinden Akt, Ölmez, 1996: 303).

[10] Hürriyet gazetesi yazarı Emin Çölaşan, 28 Ağustos 1993 tarihinde gazete köşesinde "Kim Kime İhanet Ediyor" başlığı ile DEP Genel Başkanı Yaşar Kaya'yı Erbil'de KDP Kongresi'nde yaptığı konuşmadan hareketle "vatana ihanet etmekle" suçlamıştı (Hürriyet, 28 Ağustos 1993).

[11] Bu ilan bir yandan yaklaşan mahalli seçimlere bir hazırlık, diğer yandan ise DEP üzerinde resmi ve gayrı resmi düzeyde gittikçe artan baskıya karşı bir tür meydan okuma niteliği taşımaktaydı. DEP'e geçen belediyelerin bazıları şunlardı: "Hakkâri, Hakkâri-Yüksekova, Hakkâri Çukurca, Batman-Kozluk, Mardin-Nusaybin, Mardin-Kızıltepe, Siirt-Kurtalan, Siirt-Gökçebağ, Diyarbakır-Lice, Diyarbakır-Silvan, Diyarbakır-Kulp, Urfa-Suruç" (Demir 2005: 272).

[12] DEP üzerinden baskıların arttığı bir dönemde, dönemin Başbakanı Tansu Çiller, Avusturya'nın başkenti Viyana'da gerçekleşen Avrupa Konseyi Zirvesi esnasında İspanya Başbakanı Felipe Gonzales'le yaptığı bir görüşmede "İspanya Modeli ile ilgilendiğini" ve Türkiye'deki "Kürt

sorununun” çözümü kapsamında “Bask Modeli” etrafında bir tartışmanın yapılabilirliğinden bahsetti. Çiller’in çıkışına, daha önce “Kürt realitesini” tanıdığını ifade eden Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, “Türkiye’nin bir eksiği yok” diyerek Başbakan Çiller’i TSK’nin moralini bozmakla suçlamıştı (Cumhuriyet, 12 Ekim 1993). Genelkurmay Başkanlığının da Çiller’in açıklamasına sert tepki göstermesi Çiller’i geri adım atmaya yöneltti. Nihayet Çiller, Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş ile yaptığı bir toplantının hemen ardından “Bask Modeli” gibi bir açıklamada bulunduğunu açıkça inkâr etti (Kirişçi ve Minrow 2009: 27). Başbakan Tansu Çiller’in “Bask Modeli” çıkışını DEP desteklemişti. Benzer şekilde SHP Genel Başkanı ve aynı zamanda Başbakan Yardımcısı olan Murat Karayalçın da önerinin yerel demokrasiyi güçlendirme bağlamında ele alınmasının olumlu olacağını ve önerinin üzerinde tartışılması gerektiğini vurgulayan açıklamalar yapmıştı (Sabah, 12 Ekim 1993).

[13] TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 42, s:280.

[14] 1993’te Lice’de yaşananlarla ilgili olarak dönemin askeri ve sivil tanıklıklarına ve bazı belgelere dayanılarak Veysi Polat tarafından yönetilen “Hawara Lice/Lice’nin Feryadı” belgeseli önemli bir kaynak niteliğindedir.

[15] Kaynak: http://rapory.tuik.gov.tr/28-04-2015-04:09:28-127338832117577321504145770 64.html? [Erişim: 15.04.2015]

[16] TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 42,s: 60.

[17] AGİK’in 21 Kasım 1990 tarihli toplantısında imzalanan “Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı” sözleşmesi, herhangi bir ulus içindeki azınlıklar ya da etnik farklılıkların kültürel ve siyasal haklarının içinde bulundukları devlet tarafından koruma altına alınmasına dair düzenlemeler getiriyordu. Sözleşmenin altında imzası bulunan ülke liderleri de doğal olarak bu hükümleri kabul etmiş sayılıyordu. Türkiye adına imzası olan dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal’dı. Dolayısıyla Türkiye’nin imzaladığı uluslar- arası bir sözleşmeye uygun politikalar hayata geçirmesi bekleniyordu. Nitekim DEP’in AGİK’e başvurmasının temel dayanağı da buydu. Yeni Avrupa İçin Paris Şartı’nın içeriği için bkz; http://tihv.org.tr/yeni-bir-avrupa-icin-paris-sarti/ [Erişim: 15. 04. 2015]

[18] Daha önce HEP kongrelerinde atılan sloganlar veya açılan sarı, kırmızı, yeşil renkli bayraklar partinin kapatılmasında mahkemede delil olarak kullanılmıştı. Dolayısıyla DEP, benzer olası durumların önünü almak için, kongrede illegal örgütlerin isimlerinin telaffuz edilmemesi, slogan ve konuşmaların muhtevasına dikkat edilmesi ve parti bayrakları dışında herhangi bir bayrağın ya da simgenin kullanılmaması konusunda katılımcılara uyarılarda bulunmuştu (Ölmez, 1996: 328).

[19] Parti kongrelerinde İstiklal Marşı okuma zorunluluğu ya da Türk bayrağı asma zorunluluğu bulunmamaktadır.

[20] Hatip Dicle’nin “siyasal kitle örgütü” ifadesinden kastettiği, PKK’nin daha çok Avrupa’da varlık gösteren ve siyasi kolu olarak tanımlanan ERNK’dir.

[21] DEP’in Yerel Yönetimler Programı, genel olarak merkezin yetkilerinin daha fazla yerele devredilmesi talebi biçimde özetlenebilir. Ayrıca bkz; (Ölmez, 1996: 340).

[22] Bozlak, saldırıdan birkaç gün önce isminin Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı adaylığı için telaffuz edildiğini ve saldırının aslında DEP’in mahalli seçimlere girmesini engellemek üzere yapıldığını vurgulamıştı. İlaveten Bozlak’ın saldırıya uğradığı Ankara Keçiören semtindeki evinin, polis karakoluna oldukça yakın bir mesafede olmasına rağmen saldırının önlenememesi tartışmalara

vesile oldu.

[23] DEP Genel Merkezi bombalamadan sonra tamamen kullanılamaz hale geldi. Burada dikkat çekmek istediğim bir husus, DEP'in HEP sürecinden itibaren merkezinde arşivlediği tüm belgeler yok oldu. Bu durum anılan döneme ilişkin çalışma yapmak isteyen araştırmacıların işini oldukça zora sokmaktadır. Zira döneme ait tüm parti arşivi yok olmuştur. Benim de bu çalışmada sıklıkla referans olarak kullandığım Ölmez (1996) ve Demir'in (2005) kitapları döneme ilişkin en ayrıntılı kaynak olma niteliği taşımaktadırlar.

[24] Bu konuyla ilgili olarak kapsamlı bir çalışma için bkz; (Sevinç, 2005: 182-189)

[25] Hazırlık ve Karma Komisyonları'nın başında Baki Tuğ vardı. Tuğ, 68 Gençlik Hareketi liderlerinin Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın yargılanıp ölüme mahkûm edildiği davada yargıç olarak bulunmuştu.

[26] TBBM Tutanak Dergisi, Cilt 54, B.78,D.19,YY.3,s,250,1994.

[27] TBBM Tutanak Dergisi, Cilt 54, B.78,D.19,YY.3,s,251,1994.

[28] Orhan Doğan'ın bahsettiği Taksim Mitingi, 28 Şubat 1993 tarihinde "Ataya Saygı Mitingi" adı altında Taksim Meydanı'nda gerçekleştirilmişti. Mitinge DEP ve RP, Atatürk aleyhinde siyasal faaliyetlerde bulundukları gerekçesi ile davet edilmemişlerdi (Ölmez, 1996: 370).

[29] TBBM Tutanak Dergisi, Cilt 54, B.78,D.19,YY.3,s,252,1994.

[30] SHP'nin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına ilişkin olarak, meclisteki diğer partilerden farklı olarak, yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmaması yönünde bir yaklaşımının olduğundan bahsetmek mümkündür. Bu hususta vurgulanması gereken bir nokta da başta DSP olmak üzere diğer muhalefet partilerinin 1991 SHP-HEP ittifakına atıfta bulunarak, DEP'i, ana akım siyasettin söyleminde "PKK'yı" meclise SHP'nin soktuğu yönünde SHP'ye dönük bir suçlama dili geliştirmiş olmalarıdır. Bunun en çarpıcı örneği yasama dokunulmazlıklarının mecliste görüşüldüğü 2 Mart 1994 tarihinde DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in meclis kürsüsünde SHP'nin HEP'le giriştiği seçim koalisyonu aracılığıyla "bölücü eylemleri teşvik edip, destekleyen" bir partinin meclise taşındığını vurgulamıştı (TBBM Tutanak Dergisi, Cilt 54, B.78,D.19,YY.3,s,246,1994).

[31] DEP milletvekilleri Orhan Doğan ve Hatip Dicle'nin meclis çıkışınca polisler tarafından gözaltına alınmaları pek çok açıdan hukuk ihlalleri ile doludur. İlk olarak, meclis genel kurulu arasında meclis dışına çıkan adı anılan iki milletvekilinin dokunulmazlıkları sadece bir dosyadan kaldırılmıştı gözaltına alındıklarında. Oysa haklarında birden fazla fezleke vardı ve ilgili fezlekeler, meclisin aradan sonraki oturumunda görüşülecekti. Haklarında hazırlanan diğer fezlekelerin görüşüleceği meclis ikinci oturumdan önce gözaltına alınan milletvekillerinin savunma hakları da ellerinden alınmıştı (TBBM Tutanak Dergisi, Cilt 54, B.78,D.19,YY.3,s,287-289,1994). Ayrıca meclis tarafından yasama dokunulmazlığı kaldırılan milletvekili ya da milletvekillerinin Anayasa Mahkemesine iptal başvurusu hakları bulunmaktadır. Mahkeme olması halinde bu başvuruya 15 gün içinde cevap verir. Anayasa Mahkemesi kararının ise Resmi Gazete 'de yayımlanması gerekmektedir. DEP'li Orhan Doğan ve Hatip Dicle vakasında ise Sevinç' göre, "skandal" olan mahkeme kararının Resmi Gazete 'de değil de mahkemenin internet sitesinde yayımlanmış olmasıydı (2007: 343).

[32] İlgili konuşma için bkz; TBBM Tutanak Dergisi, Cilt 54, B.78,D.19,YY.3,s,304,1994.

[33] İlgili konuşma için bkz; TBBM Tutanak Dergisi, Cilt 54, B.78,D.19,YY.3,s304,1994.

[34] TBBM Tutanak Dergisi, Cilt 54, B.79,D.19,YY.3,s, 410-417,1994.

[35] Ankara DGM'sine götürülen milletvekillerinden; Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak, DGM Savcısı Nurset Demiral'ın kendilerine "İki yıldır peşinizdeyim, Ancak şimdi elime düştünüz. Artık benden kurtulamazsınız" dediğini aktarmaktadır (Alınak, 1996: 166).

[36] Tutuklanan milletvekilleri: Hatip Dicle, Ahmet Türk, Orhan Doğan, Leyla Zana, Sırrı Sakık ve Mahmut Alınak'tır. Yasama dokunulmazlıkları kaldırılan İstanbul Bağımsız Milletvekili Hasan Mezarcı ve DEP Batman Milletvekili Selim Sadak ise daha önce çıkarıldıkları mahkemede tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılmışlardı.

[37] Yasama dokunulmazlıklarının kaldırılması ve milletvekillerinin tutuklanmasıyla sonuçlanan sürece uluslararası camiadan gelen tepkilerin başında, Fransız Cumhurbaşkanı'nın eşi Daniella Mitterland'ın Avrupa Konseyi Başkanı ile görüşmesi ve girişimlerde bulunulmasını talep etmesidir. İlaveten, Almanya Başbakanı yaşanılanlardan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş, ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı Türkiye'ye gelerek yaşanılanlara dair bir rapor hazırlamıştır. Türkiye-Avrupa Birliği Karma Parlamentosu Grubu Eşbaşkanı Marc Galle de Türkiye'ye gelerek hazırladığı raporu Avrupa Parlamentosuna sunmuştur (Raporun ayrıntıları için bkz; Ölmez, 1996: 412417).

[38] DEP'e açılan kapatma davasının Anayasa Mahkemesinde görülmesinden birkaç gün önce DEP'li Adıyaman Milletvekili Mahmut Kılıç, Van Milletvekili Remzi Kartal, Batman Milletvekili Nizamettin Toğuç, Siirt Milletvekili Zübeyir Aydar ve Mardin Milletvekili Ali Yiğit Avrupa'ya (Bürüksel) çıkmışlardı. DEP Siirt Milletvekili Naif Güneş ise DEP'in kapatma davasının görüldüğü tarihte Almanya'da bulunuyordu ve Türkiye'ye dönmedi. Avrupa'dan Türkiye'ye dönüş yapmayan DEP'liler daha sonra Nisan 1995'te Lahey'de kuruluşu ilan edilen "Sürgündeki Kürt Parlamentosu"nun içinde yer aldılar (Marcus, 2012: 315). Barkey ve Fuller'e göre, Sürgündeki Kürt Parlamentosu, Kürtlerin özellikle uluslararası arenada tanınırlık ve meşruiyet kazanmasında oldukça önemli roller üstlenmiştir. Parlamentoya, kendisini direkt olarak PKK'nin bir tür organı olarak tanımlamamakla birlikte, birçok PKK muhibinin adı geçen organizasyon içinde olduğu biliniyordu (1998: 34-35). Parlamento; Kürtlerin yaşadığı farklı ülkelerden, farklı inançsal gruplardan ve kadınlardan oluşan bir delege profilinden müteşekkil oluşturulmuştu. Parlamentonun programında öncelik verdiği bazı konular: Kürt ulusal konferansının toplanması, Kürtlerin sosyal, kültürel ve politik haklarının temin edilmesi, Kürt dilinin korunması gibi bazı başlıkları kapsamaktadır (Barkey ve Fuller, 1998: 35-36).

[39] DEP davasında kararın açıklanmasından birkaç gün önce Kurdî yayın yapan Özgür Ülke gazetesinin üç bürosu aynı anda bombalandı. Ersin Yıldız isimli bir gazete çalışanı hayatını kaybetti, 21 gazete çalışanı ise yaralandı. Daha sonra Özgür Ülke gazetesi tarafından 19 Aralık'ta yayımlanan belge ile bombalama emrinin dönemin Başbakanı Tansu Çiller tarafından verildiği iddia edildi (Belge için bkz; Özgür Ülke, 19 Aralık 1994). 1990'lar boyunca Kurdî yayın yapan gazeteler de çok yönlü bir baskı altındaydı. Birçok gazete çalışanı siyasi cinayetlere kurban gidiyordu, gazete sayıları toplatılıyor, gazeteler kapatılıyordu. Örneğin, adı anılan Özgür Ülke gazetesinin toplam 247 sayısından 220'si hakkında toplatılma kararı çıkartılmıştı, gazetenin yedi yazı işleri müdürü tutuklanmış ve 2 Şubat 1995 tarihinde gazete kapatılmıştı (Akyol, 2012: 26). Kurdî siyasi partilerde olduğu gibi, Kurdî günlük gazeteler de kapatıldıktan kısa bir süre sonra, farklı bir isimle yayın hayatlarına devam ediyorlardı.

[40] Üyelikleri düşürülen milletvekilleri: Ahmet Türk, Hatip Dicle, Leyla Zana, Orhan Doğan, Sırrı Sakık, Selim Sadak, Sedat Yurttaş, Mahmut Kılıç, Remzi Kartal, Ali Yiğit, Nizamettin Toğuç, Zübeyir Aydar ve Naif Güneş'tir. Mahmut Alınak, Muzaffer Demir, Mahmut Uyanık ve Mehmet Emin Sever'in milletvekillikleri, partinin kapatıldığı tarih itibariyle adı geçen milletvekilleri DEP'e üye olmadıkları için, düşürülmemiştir.

[41] 2000'li yılların başı, Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) uyum sürecinde çeşitli adımlar attığı, uyum yasaları çıkardığı ve demokratikleşme konusunda ivme kazandığı bir döneme tekabül etmekteydi. Ayrıca AB uyum yasaları çerçevesinde, AHİM kararları Türkiye açısından bağlayıcı nitelik taşımaya başlamıştır. Tüm bu gelişmeler DEP milletvekillerinin yeniden yargılanmasının önünü açmıştır.

[42] Yaklaşık on yıl cezaevinde kalan Kurdî milletvekilleri 14 Ekim 2004'te Avrupa Parlamentosu tarafından konuk olarak ağırlandılar. Türkiye parlamentosunda milletvekili yeminine yaptığı Kürtçe ek yüzünden yargılanan ve on yıla yakın cezaevinde kalan Leyla Zana, Avrupa Parlamentosunda da Kürtçe bir konuşma yaptı. Fakat Türkiye'dekinin aksine konuşması ayakta alkışlandı. Böylelikle Leyla Zana, Türkiye'de olduğu gibi Avrupa Parlamentosunda da ilk defa Kürtçe konuşma yapan kişi olarak tarihe geçti. İlaveten Zana, Avrupa Parlamentosunun kendisine 1995 yılında verdiği "Sarakov Düşünce Özgürlüğü Ödülü" nü de dokuz yıl sonra aldı ve ödülü Türk ve Kürt halklarının barışına adadı.

[43] Bu konuda, Bkz. Şur (2015), Bölücü Kürtler Türkiye'yi Birleştiriyor: Erişim: http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/1216/bolucu-kurtler-turkiye-yi-birlestiriyor#.V0DmLbiLRhE

[44] Kürt kimliğinin dönemsel konfigürasyonları için iyi bir çalışma için Bkz. Uğur (2016), "İlkel Ahali"'den "Kürt Kardeşim"e: AKP Türkiyesinin Ulusal Kimlik Konfigürasyonlarında Kürtler, Toplum ve Kuram, Bahar (11), 39-57.

[45] Bu konuda ayrıca Bkz, Şur (2014), Kürt Siyasetinden HDP'ye Radikal Demokrasinin İzlerini Sürmek, Erişim: http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/562/kurt-siyasetinden-hdp-ye-radikal-demokrasinin-izlerini-surmek#.V0Drg7iLRhE

[46] 28 Şubat'tan 7 Haziran ve çatışmaların yeniden başladığı 24 Temmuz dönemine ilişkin bir değerlendirme için Bkz, Şur (2015), Baldıran Zehrinden Şehadet Şerbetine, Erişim: https://demos.org.tr/baldiran-zehrinden-sehadet-serbetine/

[47] Seçim kampanyası boyunca HDP'ye dönük saldırılar için, Bkz; Erişim: http://www.ihd.org.tr/23-mart-3-haziran-2015-tarihleri-arasinda-7-haziran-2015-milletvekili-secimleri-nedeni-ile-siyasi-partilere-yonelik-ihlaller/

[48] Raporun ayrıntıları için Bkz, Erişim: http://tihv.org.tr/16-agustos-2015-20-nisan-2016-tarihleri-arasinda-sokaga-cikma-yasaklari-ve-yasamini-yitiren-siviller/

[49] Doğan (2010), Yarım Kalan Hayat, Nîv Jiyan, İstanbul: İletişim Yayınları,s47-48